

אֶל הַיָּנִי בְּאַהֲבָה (שבתות למנוחה ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חֲגִים וְזִמְנִים
 לְשִׂשׁוֹן (את יום השבת הזה ו) אֶת יוֹם חַג הַמַּצוֹת הַזֶּה זְמַן
 חֲרוּתְנוּ (כאהבה) מִקְרָא קִדְשׁ זָכָר לַיְצִיאת מִצְרַיִם: כִּי לָנוּ
 בְּחֻרָתָ וְאוֹתְנוּ קִדְשָׁת מִכָּל הָעַמִּים (ושבת) וּמוֹעֲדֵי קִדְשׁוֹ
 (כאהבה וכרצון) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנְּחֻלָּתָנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי קִדְשָׁת

(השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזִּמְנִים:

העמים ונתגלה עלינו, לקחת לו גוי מקרב גוי, להיותנו לעם קדשו. —
 אין לך הוכחה גדולה מזו על אמתת מציאותו, חוקיו ופקודיו. אשר
 בחר בנו מכל עם — וקדשנו במצותיו.

זכר ליציאת מצרים. הנה בזמן יציאת מצרים, אם כי
 המקסגר קטרג, הללו והללו, וישראל לא היו ראויים לגאולה. בכל זאת
 התגלתה האהבה העליונה של הקב"ה. אהבת חנם, אהבה בלי מצרים
 לישראל עמו, והוציאם ממצרים. ואמנם בה כשעה שהתגלתה אהבה זו
 התעלו ישראל לאין קץ ולאין שיעור. "בצאת ישראל ממצרים בית יעקב
 מעם לועז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו". ומאו כל מה שישראל
 זוכים לחורה ולמצות לגדולה ולחסארת. — הוא מכה גלוי האהבה העליונה
 הזאת, וכשם שכלל הבריאה אין, "בפועל" בלא, "בכח", כן אין שום
 זכות לישראל, "בפועל" בלא, "הבכח" של גלוי האהבה שנתגלתה בשעת
 יציאת מצרים. ולכן אנו אומרים, זכר ליציאת מצרים, שבלא זה לא
 היינו זוכים לקבלת החורה ולקיום מצותיה.

מקדש ישראל והזמנים. ענין המצות התלויות בזמן, כמו
 השבתות והמועדים, אינו משום שהזמן גורם את החיובים. אלא להיפך,
 המצוה היא שמעוררת את הזמן ומהווה אותו.

הזמן הוא נברא ככל יתר הנבראים, ואם כי אצל אומות העולם
 נמשכים כל ימות השנה ממקור אחד לא כן חלקנו, חלק ד' עמו לנו
 ימי הקדש הם ממקור אחר: זמן נבדל שאינו מתערב עם ימי החול, זמן
 שלמעלה מן הזמן. נילוש מציסה אחרת — עיסת החורה שסמל המצוה
 הוא מהותו ולכן אין בו שום מושג של חול, ההרגשות הן אחרות והחיים
 בכלם ממקור אחר יהלכו. ואם מרגישים לפעמים רגשות חול בימי
 הקדש, אין זה אלא מחמת העדר הציור האמתי במהות הזמן המקודש
 והנבדל הזה.

כשחל יום טוב במוצאי שבת מקדשין יקנהו"
 ר"ת יין קידוש נר הבדלה זמן:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֶל הַיָּנִי מִלֶּךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי אֶל הַיָּנִי מִלֶּךְ הָעוֹלָם הַמְבַדֵּיל בֵּין קִדְשׁ לַחַל

ואם היה בכחנו להרגיש באותם הימים את ההרגשה האדירה
 והנפלאה הזאת שהננו נמצאים אז בזמן שהוא שונה ונבדל מכל זמן.
 מה שאין הפה יכול לדבר — היינו מתרגשים ומתפעלים ביותר לקיים
 בהם את המצווה עלינו והיינו טועמים מנועם זוי קדשם כאותו הנועם
 של העליונים שרפי הקדש. מעין עולם הבא. — מעין הזמן של עולם הבא.
 המבדיל וכו'. ארבע הבדלות אלו מקושרות זו עם זו ואחת
 משלימה את חברתה. יסוד כל ההבדלות נעוץ בהבדל שבין ישראל
 לעמים, וכאשר ישראל נבדלים לגמרי מן העמים ואין ביניהם אפ"י מגע
 כל שהוא, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יחשב"ב (במזכר כ"ג ט'). אז
 מתגלים כל שאר ההבדלים שבין קדוש לחול בין אור לחושך ובין יום
 השביעי לששת ימי המעשה, אולם כל זמן שאין ההבדל בין ישראל
 לעמים גמור ומחלט, הכל בא בערוביבא.

ידיעת ההבדל שבין קדש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמיני
 ובין יום השביעי לששת ימי המעשה היא המינה על הדברים הנבדליים
 שלא יפרוץ אחד לרשות השני יותר מדאי. וכשם שהחול אם הי מתפרץ
 אל תוך הקדש הי מטשטשו, כן אם הקדש הי מתפרץ לתוך החול, גו
 אז הי מתשטשו, ואף שמגמת הקדש להתפשט על החולין, בכל זמא
 נדרש שיתפשט דרך צינורו הוא ולא דרך צינורו של החול, וההבדל
 עצמה שבין הקדש לחול היא העושה את הצנור ועל ידה הוא מתקיימ
 וכמו כן ההבדל שבין ישראל לעמים, כל מה שידרעים ביותר את ההבדל
 יותר מוגנים הם, ישראל שלא תבא בהם שום תערובות מן העמים, ועל
 ידי זה ישנה אפשרות לעמים לקבל ביותר את השפעת הקדש של ישראל

ההבדלה שבין ישראל לעמים איננה הבדלה הדרגתית בלבד.
 אם הבדלה תהומית ממש כמו ההבדל שבין האור לחושך, הן עם לבד
 ישכון ובגוים לא יחשב"ב, היינו שאין ישראל נכנסים כלל בתשטשו
 עם האומות, שלישראל ישנה מהות אחרת לגמרי מאשר לעמים, וכמו

השפעת החרות על כל השנה

תפקיד המועדים הוא לחולל מהפכה אצל האדם, שרישומה יישאר גם כחלוף המועד. מועד חג הפסח הוא "זמן חרותנו", ובו על האדם להרגיש כאילו הוא בעצמו היה שקוע במ"ט שערי טומאה ובשעבוד הרוחני עם כל משמעותו, ואילו עתה הוציאו הקב"ה משעבוד מצרים לחירות עולם, וכיום הוא בבחינת "אדם חדש" - בן חורין נכח הדבר גם בשאר המועדים. חג השבועות נקרא "זמן מתן תורתנו", וכידוע שעל יום זה אמר ר' יוסף (פסחים סח ע"ב): "אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא". שבועות הוא יום שבו זוכים אנו לקבלת התורה מחודשת מדי שנה בשנה. ר"ה הוא זמן מיוחד למהפכה בענין קבלת עול מלכות שמים, וכן כל המועדים].

2
שנת
שמי

חג הפסח הוא יסוד קנין החירות של כלל ישראל, "זמן חרותנו", כלומר שאין זה רק יום שבו אנו זוכרים את נס יציאת מצרים - ללא חג הפסח אין קיום לעם היהודי.

פסח הוא היום בו יצאנו ממצרים ונעשינו עם ה', ומתוך כך זכינו בו לחירות עולם; חירות מהמצרים וחירות מהשטן - "הוא השטן הוא היצר הרע הוא מלאך המות" (ב"ב טז ע"א).

נחלקו התנאים אימתי נברא העולם, בתשרי או בניסן, וכתבו הקדמונים (ועי' תוס' ר"ה כז ע"א) שאף במחלוקת זו נאמר הכלל "אלו ואלו דברי אלקים חיים", היינו שיש בשנה ב' בחינות של בריאה, שהם: ראש השנה והתחדשות בניסן היתה התחדשות בלידת עם ישראל. "לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ה, לד), ע"ז אמרו חז"ל: "חייב אדם לדאות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (פסחים קטז ע"ב). כל אדם ואדם יכול לחדש בניסן את מציאותו, וכאילו נולד מחדש. "זמן חרותנו", השפעתו של ניסן על כל אדם היא חירות ושחרור מכל השעבודים והמטענים שהוא נושא עמו. החירות משפיעה על כל יחיד ויחיד להתחיל את שנת חייו מחדש.

הקב"ה ברא את העולם הגשמי במהלך טבעי של מעגל שנתי. כך גם העולם הרוחני של המועדים נקבע באופן טבעי: אותו מאורע שהיה בזמן מסויים חודר אל תוך המהלך הטבעי של אותו הזמן, ולכן הוא ישוב ויחזור שנה הבאה באותו הזמן. ימי פסח נעשו "זמן חרותנו", וכך בכל שנה בהגיע אותו הזמן אנו באים לזמן חרותנו. את קביעות הזמן והשפעתו קבעה התורה במצות המועדים. מכאן ואילך אין זה נס שבכל שנה מגיע "זמן חרותנו", מפני שכבר נקבע בטבעם של הימים שזוהי מציאות הזמן, והוא שב וחוזר על עצמו באופן טבעי.

3

שם משמאל

תלויות רק לשמים, ועדיז אנו מרמזים בפרוסת המצה שאנו בעצמנו חסרים ועינינו תלויות רק אל ה' אלקינו עד שיחננו וישלים את חסרונו. וכעין שאיתא בספ"ק בטעם מחצית השקל שמרמזין שאנו חסרים ומצפים להשלמה מהש"י, וכמו שראיתי בדבריהם ז"ל בטעם סנהדרין שהיו יושבין כחצי גורן עגולה והוא

יחין. הנה אמרו ז"ל לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה, פירוש שעני הוא חסר ומצפה להשלמה. והש"י שדרכו להשתמש בכלים שבורים הוא שומע אל אביונים ושומר ומצפה להשלימו אחר כלות ימי המירוק, וזה כלל בכל מי שנושא עיניו להשמים ומבקש השלמה מהש"י, וכך היו ישראל במצרים שלא היו להם שום

5) מאן הטק

"השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין"

"כל ישראל ערביין זה בזה"

באחד מסדרי ליל הפסח שערכתי בחיל-האוויר, הדבר היה בבח"א 8, לידי ישב מפקד הבסיס אז, תת-אלוף רן, והיו כאלף מאה וחמישים משתתפים, גברים נשים וטף, הטייסים ובני-משפחותיהם ויתר אנשי החיל. והיתה בעיה, איך מתגברים שלוש-ארבע שעות על ההמולה, עם כל הילדים בלי עין-הרע. הלי מיקרופון כמובן...

אני מתחיל לקרוא את ההגדה, "הא לחמא עניא" בארמית ומתרגם אותה לעברית. קם סגן צעיר, מצביע, הוא רוצה לדבר. הבטתי בפני מפקד הבסיס, אם אני אתחיל עכשיו פה עוד שאלות ותשובות וקריאות-ביניים איך נצליח להעביר את הסדר... והוא אומר לי: "תן לו, הוא בחור רציני, תן לו לשאול." קם הבחור הזה ואומר: "כבוד הרב, אני שמעתי את התרגום של 'הא לחמא עניא' מפני, נדמה לי שאבד הכלח על כל הנוסח הזה, נדמה לי שחטקסט הזה פשוט לא מדבר אלינו... אז אולי כל ההגדה ככה? תראה, 'השתא הכא השנה פה לשנה הבאה בארץ ישראל, מה זה לשנה הבאה בארץ-ישראל? אני צבר, כל החיים שלי אני בארץ-ישראל! 'השתא עבדי לשנה הבאה בני-חורין, מה פתאום 'השתא עבדי? אני נולדתי כבר בתוך המדינה, אף פעם לא הייתי אחר מאשר בן חורין! אולי צריך לשנות את כל העניין הזה?..."

אמרתי לו: "הבט, באוזני שמעתי את מורי ורבי הרב שך בשיבת פוניבז', את רבי אליהו לופיאן בישיבה בזכרון יעקב, ואת רבי שלמה זלמן אויערבך בישיבת קול תורה, ביום-הכיפורים, היום הקדוש ביותר של השנה כשבוודאי צריך לומר אמת ורק את האמת - דבר שהם הקפידו עליו כל ימות השנה - אני שמעתי כמו אוזני אותם עומדים ומכים 'על חטאי' ואומרים רשימה של ארבעים וארבעה חטאים נוראים האחד מהשני, 'על חטא שחטאנו לפניך' בזה ובוזה ובוזה, כפי שמופיע במחזור של יום-הכיפורים לפי סדר כפול של א-ב. כשאתה מסתכל על זה באופן אובייקטיבי, איך הוא יכול להגיד על דברים כאלה? חלקן עבירות שעליהן נאמר יהרג ואל יעבור, וכולנו יודעים שהוא לא עבר את העבירות האלה! אז התחלתי לחשוב: רגע אחד, בדורות קודמים עמד הבעל-שם-טוב עמד הגאון מווילנא, עמד החפץ חיים עמד הרב קוק, עמדו אישים צדיקים וגאונים ואמרו 'על חטא שחטאנו לפניך' - וכי הוציאו מפיהם חלילה דבר שהוא לא אמת?

"התשובה היא: הם לא חשבו רק על עצמם! לא כל הזמן 'אני ו'אני ו'אני! צריך לחשוב על הזולת, צריך לחשוב על כלל ישראל, כי כל ישראל ערבים זה בזה. כאשר הצדיקים הללו ביקשו 'סלח לנו מחל לנו כפר לנו, על חטא שחטאנו לפניך', הם חשבו על הכלל, הם לא חשבו על עצמם!

"אותו הדבר בנוסח הזה של ההגדה. אני צריך תמיד לחשוב על עצמי? 'אני צבר, אני נולדתי בתוך המדינה? מה עם אחי ואחיותי, אלה הנמצאים עכשיו מעבר למסך הברזל - וההיה עוד לפני נפילתה של ברית-המועצות וקריסת המסך - מה עם אחי ואחיותי בארצות אסיה ואפריקה, שהיו מאוד מאוד רוצים להשתחרר מהעול שם ומן הגלות שם ולבוא הנה? הם לא יכולים לומר זאת כי אין להם ליל-סדר, אין להם מצות ויין, אין להם הגדה של פסח, ואין להם את הידע. אפילו, בוא נהיה להם לפה. בוא נפסיק לחשוב כל הזמן על עצמנו, נתחיל לחשוב גם על הזולת, ונאמר פה אחד בשם כולם: 'השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין'."

וכאן הבן שואל אביו

כנראה דנעשו כבר די שינויים שהבן רואה אותן, וכבר יש בהן כדי לשאול הדי' קושיות. דבקידוש ראה כבר שהאב שותף בהסיבה, 'הלילה הזה כולנו מסובין'. וכשראה הטיבול כרפס במי מלח ושמע הכרכה של בורא פרי האדמה שכולל עמו גם את המרור, יודע כבר ממצות מרור, 'הלילה הזה מרור', ויודע כבר משני הטיבולין, 'הלילה הזה שתי פעמים'. וכשראה את הדיחף' ושמע 'הא לחמא עניא' יודע כבר שיש לאכול דוקא מצה לחם עוני.

'הלילה הזה כולו מצה'. ולכן עכשיו שכבר ראה כמו עיניו כל אלו השינויים הוא שואל הדי' קושיות על הני' ד' דברים שבאו בשינוי.

אבל אחר כל הקושיות לא ברור לנו ואין יודע לנו מאיזה בן מהד' בנים מביא הבעל ההגדה את שאלותיו. לכן נראה דהדי' קושיות שייך לכל הדי' בנים כי כולם יושבים בהסדר של פסח אתנו, ויש תיקון לכולם אי"ה ואף שיש להם שאלות וספיקות, ואפילו הבן הרשע.

ובשפת אמת (פסח, שנת תרמו ד"ה הדי' שאלות) פירש דכל אחד מהדי' קושיות שייך לבן אחר. וז"ל, הדי' שאלות שבמה נשתנה נסדרו על הדי' בנים, כי המצה הוא העדות ומצות שצוה לנו השי"ת. והמרור הוא שאלת הרשע

שאינו רוצה במרירות, והתשובה להקתה שינוי, כי אדרבא כל המרור שהוא זכר לשעבוד בעבורו הוא, כי מצדו לא היה הגאולה כלל. וההסיבה הוא שאלת התם, מה 'זאת' שהוא שינוי הניכרת בגוף ישיבת האדם. והב' טיבולין הוא רק כדי שיבין הבן לשאול כדאיתא בגמרא (פסחים קיד:): והוא לשאינו יודע לשאול, עכ"ל. כן יש לפרש הדברים, אבל באמת יכול גם להיות דשייך כל הדי' קושיות לכל אחד ואחד מהדי' בנים.

התמודדות עם בעיית הסבל

ה'ש"ה
ל'אב'ת

הרב סולובייצ'יק היה לא רק מומחה גדול מאוד בתלמוד אלא גם אחד מן ההוגים הגדולים במחשבת ישראל בכל המאה העשרים. הוא התמודד באופן אינטנסיבי עם נושא הסבל בעולם. הוא לימד אותנו כי כאשר אנו כיהודים נתקלים בסבל, אין לנו תשובה לשאלה "למה". כשאנו סובלים, אין עלינו לשאול "למה". אנחנו לא שואלים את השאלה "למה" כי התשובה לשאלה מדוע בני אדם סובלים היא תמיד מעבר להשגתנו האנושית. אולם אנו יכולים, ואף חובה עלינו לשאול "מה". מה נוכל ללמוד מחוויית הסבל? התורה דורשת מאיתנו ללמוד מסר חשוב בנוגע לסבל של בני ישראל במצרים. התורה חוזרת שוב ושוב על הציווי כי עלינו להתייחס לכל מי שגורלו לא שפר עליו בחמלה וברחמים, באומרה במפורש כי הסיבה לציווי זה היא כיוון שחווינו על בשרנו את החוויה של להיות זרים בארץ לא לנו. במילים אחרות, אנו מכירים את החוויה של להיות חסרי אונים ולהיות מנוצלים על ידי אלה שהיה להם כוח רב מאיתנו.

העובדה שאנו כיהודים היינו כעבדים חשופים לאכזריות ולסבל כה רב, פיתחה בתוכנו רגישות לסבלם של אחרים, תכונה שתאפיין את עמנו לנצח. יהודים הם אנשים מלאי חמלה ורחמים. התורה מצווה אותנו לרחם על האלמוות והיתומים, שכן אנו כיהודים נוטים לרחם בגלל חוויית הסבל שנצרכה בתודעה הכללית של עמנו. מסר זה רלוונטי בעבורנו גם היום, והוא ממשיך להדהד בתוכנו בכל שנה בליל הסדר. גלות מצרים והסבל שעברנו שם היו חוויה אשר עיצבה את ההוויה המוסרית של עם ישראל לנצח. המצווה המוזכרת לעתים הקרובות ביותר בתורה היא הציווי להתייחס בצורה מכובדת לגר, ליתום ולאלמנה. ציווי זה מופיע בתורה כשלושים ושש פעמים. "כי עבד היית במצרים" וידעתם את נפש הגר". במילים אחרות, כיוון שחווינו על בשרנו זרות, דיכוי ואפליה, ישנה ציפייה שנתייחס באמפתיה כלפי אלה שגורלם לא שפר עליהם ונגיב לצורכיהם.

7
ק"ת
כ"ב

מעשה רבני אליעזר ורבי יהושע וכו' והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה וכו'. יש לפרש, בהקדם מה ששמעתי בשם כ"ק זקני בעל קול אריה זצ"ל לפרש הפ' (בראשית מו, ד) אל תירא מרדה מצרים וגו' ויוסף ישית ידו על עיניך, וכוונתו ק"ד רזא דק"ש, הכוונה כבר נודע כי מאתו ית"ש מקור הטוב לא תצא הרעות, ומה שנרמה לענינו שהוא רע יען שפח עינינו מראות ולהבין מקודם שזה לטובה, וכאשר פירשו בספח"ק ענין ק"ש שאנו אומרים שמע ישראל ד' שהוא רחמים אלקינו הוא דין ד' אחר, הכל הוא חסד ורחמים. וזה טעם הנחת ידים על העינים בק"ש (עי' ברכות י"ג ובטאור"ח סי' ס"א), רמז שלא להביט על מה שנראה לעיני בשר שח"ו לא טוב, רק להאמין שהכל לטובה. וזה אנו יכולין ללמוד ממעשה דיוסף אשר בראשית חשבנו כי לרעתו היא, אבל כשאנחנו מביטין למפרע נכח לדעת כי הכל חי' לטובתו ומבית אסורים יצא למלך ולמח"י שלחו ד'. ויעקב ירא לירד למצרים מסבת הגלות ושעבוד שישבלו שם בניו אחריו, וע"כ אמר לו השם אל תירא מרדה מצרים, כי הכל לתכלית הטוב כי כל הצלחות שזכו ישראל בצאתם ממצרים חי' רק ע"י שהי' במצרים בכור הברזל. וע"כ אמר "ויוסף" המעמד ומצב של יוסף, "ישית ידו על עיניך" ילמוד אותך לדעת שלא תביט על מה שנראה ונרמה לעינים שהוא רע רק להאמין שהכל לטובה. וז"ש הנוח"ק דא רזא דק"ש, דענין ק"ש ג"כ להעביר ידו על עיניו ולהאמין כי ד' אלקינו הרחמים והדין ד' אחד רק חסד ורחמים והבן, ע"כ שמעתי בשם זקני זצ"ל [ועי', בפתח טוב לשו"ת קול אריה (אות ז'), ובקול ארי' עה"ת פ' ויגש].

ובזה יתפרשו דברי בעל ההגדה, כי לפי הנ"ל עיקר קבלת עול מלכות שמים צריך להיות בבוקר (בעת זרח שמש הצלחה לדעת שהקב"ה הטיב עמו ויתן שבח והודאה לשמו יתעלה) ובערב (גם בעת ענינו חושד יסכנו אותנו בגזירות רעות רח"ל ג"כ לא ימנע מלהשתחות ולברך לד' כי אלקים חשבה לטובה), והגלות המר מכונה בשם "לילה". וזה חי' כוונת ר"א ור"י וראב"ע שהי' מספרים כל אותו הלילה, שהי' מספרים בנפלאות הבורא וברכו לשמו כל אותו הלילה בכל משך הגלות המר אשר שורר על עם ד'. ע"כ אמרו התלמידים שפיר, "רבנותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית", אף שמחויבים לברך על הרע, אבל כבר עבר וחלף עלינו כמה רעות רח"ל וכבר הגיע זמן שאנו נשבח להקב"ה גם על טוב והגיע זמן ק"ש של שחרית שמורה חדוה על הטוב כי כבר הגיע הזמן גאולה.

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים

"לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל
עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ
מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ
מצרים כל ימי חיך" (דברים ט"ז ג')

ברש"י שם: "למען תזכור. על ידי אכילת
הפסח והמצה את יום צאתך".

8
המצה והפסח
שני ימים
אחריהם

והדברים מתמיהים הלא מצוה זו אינה ממצוות ליל הסדר אלא מצות
זכירת יציאת מצרים בכל יום בוקר וערב כמבואר בברכות (י"ב ע"ב) "ימי חיך
אלו הימים, כל ימי חיך אלו הלילות", א"כ מה ענין מצוה זו לפסח מצה
ומרור שאנו אוכלין בליל הסדר.

ונראה דיש בזה לימוד עמוק בעיצומו של יום ותוקף נשגבותו של ליל
הסדר. ע"י המצה והמרור שאנו אוכלים בלילה הזה עלינו לזכור את יום
צאתנו מארץ מצרים כל השנה כולה.

ובהטעמת הדברים למציאות חיינו. במכשירי טלפון יש היום "חיוג
מקוצר" שעל ידו בהקשת ספרה אחת בעצם מחייגים ספרות רבות וכולן
מופיעות על הצג, דלאחר שפעם אחת חייגנו מספר מלא, אם ישכיל אדם
להכניס את הספרות לטלפון מכאן ואילך לא יצטרך להקיש אלא מספר אחד

וכל הספרות כולן יעלו על הצג. כך על ידי זכירת יציאת מצרים כל בוקר
וערב חוזר וניעור הסיפור של ליל הסדר, וכל ההרגשים הנעלים, כל
המדריגות הנשגבות חוזרים ומציפים לבו של אדם ובכל יום ויום רואה הוא
את עצמו כאילו הוא זה שיצא ממצרים.

והנה מנהג ותיקין יש שמשאירים חתיכה מן האפיקומן ותולים אותו
בבית במקום הנראה לעין כל. מנהג זה מובא במגן אברהם (סימן ת"ק סק"ז),
ובקיצור השל"ה פקפק במנהג זה, אך בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סמן נ"ב) כתב
שראה מנהג זה אצל אבותיו ורבותיו וענינו להזכיר יצי"מ בכל יום ויום ע"ש.

ונראה להטעים ולהנעים את הדברים דלאחר שערכנו את הסדר בשמחה
ובחדוה ובדביקות מלאה ולא הפטרנו אחרי האפיקומן כדי שישאר טעמו
בפינו, בטוחים אנו שבמשך כל השנה כולה די לן בזכירה בעלמא.

ומטעם זה הלכה פשוטה דבליל הסדר צריך לספר בנסים ונפלאות של
יציאת מצרים (רמב"ם פ"ו ה"א מחמץ ומצה, ועיין מנחת אשר למס' פסחים סימן פ"ב),
כי בלילה זה עלינו להתפעל ולהתרגש עד שכל אחד ואחד יראה עצמו כאילו
הוא זה שיצא ממצרים משא"כ בכל ימות השנה שלא נצטוונו בהם אלא
בזכירה בעלמא, כי אם אכן ערכנו את ליל הסדר כדבעי מן הראוי שדי יהיה
בזכירה זו על מנת שכל המיית הלב ורגשם הופש חדיה חוזרת ונושבת

Refutation of a communist icon's canard that the Jewish people are not a nation.

THE MIDRASH teaches: "Why do we refer to HaKadosh Baruch Hu as the 'Makom?' Because He is the Makom (place) of the world, but the world is not His place" (Bereishis Rabbah 1:9). In other words,

in contrast to every element of the universe, which is located in the world and contained within it, Hashem's presence is everywhere in the world and not limited to the world, for His presence extends far beyond the confines of the world.

Rav Shmuel Avigdor Feivelsohn (R"m of Yeshivas Nachalas Naftali in Tzfas) once told me about an encounter he had with a Russian immigrant on a bus in Bnei Brak. This Jew said to him: "Lenin taught the Russians that the Jews are not a nation, because the definition of a nation is a group of people with a common language, a common culture, and a common land, and the Jews have no land of their own. But Lenin is wrong, because truthfully there is a place for all of Klal Yisrael, even when dispersed in galus and not living in Eretz Yisrael. Hashem is the 'Makom' of the world, so that is always our place. Our place and our land lie within HaKadosh Baruch Hu, for He is the true 'Makom.' Thus, we are a nation with a place of our own."

Rav Feivelsohn used this thought to explain the pasuk (Shemos 19:5): "Im sham'ò'a tishme'u b'koli, ushmartem es brisi, vi'yisem li segulah mikol ha'amim, ki li kol ha'aretz," if you will listen to My Voice and keep My covenant, you will be to Me the most treasured of all the nations, for all the land is Mine. What is gained by adding the phrase "for all the land is Mine" at the end of this pasuk? The answer is, Hashem is telling Klal Yisrael: Since I am the "Makom" of all the lands of the world, if you will just keep My covenant, that itself will establish you as a nation, with I, Hashem, as your Makom, your Place - and not just any nation, but the most treasured of all nations.

(9) ראש ראש

(10) האקת ובלקוק

יורדים הארות גדולות ממרום, ונתעלה האדם למדרגות גבוהות, ונעשה בן חורין מכל מצרי עוה"ז, אך הארה זו אינו דבר של קיימא, רק למחרת הפסח נוטלים ממנו כל הארות אלו, ומתחילים ימי הספירה, שאז מוטל על האדם לעשות הכל בעצמו כנ"ל, וידוע המשל שאמר על זה המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע שדומה לבן מלך שהולך בחושך ואפילה ביער גדול, ופתאום בא אור גדול ורואה את הדרך שמוליך אותו לפלטרין של המלך, ואף שאח"כ נעלם ממנו אור ההוא ואינו רואה את הפלטרין של המלך, יש לו חשק ותשוקה לילך לפלטרין, וכבר יודע בעצמו את הדרך איך להגיע לפלטרין של המלך. כן בליל פסח יורדים הארות ומגביהים את האדם עד רום המעלות, והכל כדי שאח"כ בעבודתו בימי הספירה יהא ביכולתו להגיע לאותו דרגא וידע

כבר רבו הדקדוקים להבין שאלת החכם, במה נשתנה שאלתו משאלת הרשע, ועוד יש להבין איזה חכמה טמונה בשאלתו, ועוד כשנעייין בפרשת ואתחנן ששם כתובה שאלתו מצינו בלשון הכתוב (דברים י"ג) כי ישאלך בנך מחר, ופירש רשי שיש מחר לאחר זמן, וכונתו מבואר שבא לשלול בני אותו הדור שיצאו בעצמם ממצרים שהם לא ישאלו, וכמוכ מצינו בסוף פרשת בא בשאלת התם גכ כתיב (שמות י"ג) כי ישאלך בנך מחר, משאכ אצל שאר הבנים לא מצינו לשון כזה של מחר. עוד יש להבין במה שבעל ההגדה כותב תשובה אחרת אצל החכם ממה שכתוב בתורה, רק שעונים לו כהלכות הפסח, וגם להבין מדוע נקט המגיד דוקא ההלכה של אין מפטירין וכו'. ונבאר הדברים עפ"י דברי הרה"ק המוכיח מפולנאה זי"ע בספרו קול אריה.

ועל ענין הזה מוסב שאלת החכם, שלמחרת ליל הפסח, מרגיש החכם שנאבדו לו אותן ההארות שהיו לו בליל פסח בעת קיום המצות, ושואל ומתמיה אם למחר אין לו עוד ההארות מהמצוות של ליל פסח, א"כ למה צוה ה' שיקיים המצות בליל פסח. וכמו"כ התם השואל ל'מחר', גם שאלתו הוא על השינוי הניכר בין ליל פסח למחרתו, אלא שאין ביכולת התם לפרט שאלתו, ולשואל בדיוק על הפרט של קיום המצוות כמו בחכם, רק שואל בדרך כלל 'מה זאת', שמרגיש שנפל מהמדרגות שהיו לו אתמול. והתשובה לשאלה זו היא 'כי בחוזק יד הוציאנו', פירש שבעת יציאת מצרים לא היו בני ישראל ראויים לגאולה, והיו במ"ט שערי טומאה, ולכן הוצרך הקב"ה להגביהם דרך דילוג, ועל זה מורה הלשון 'בחוזק יד', ולכן אח"כ היו צריכים ע"י עבודתם להגיע לאותו הדרגה במ"ט ימי הספירה, וכן נשאר הדבר לדורות שבכל דור ודור מגביהים את האדם ממצרים שלו דרך דילוג בליל פסח, ואח"כ מוטל עליו להגביה את עצמו ע"י עבודתו בכל פרט ופרט בימי

ושאינו יודע לשאול את פתח לו להקדיש זמן לאחר

הספירה. וזהו תוכן התשובה הן לכן החכם והן לכן התם.

בעל ההגדה שינה בשאלת החכם ואמר 'ואף אתה אמר לו', הכונה מבוראת שרוצה לומר שמלבד מה שכתוב 'כי בחוזק יד' שזה תשובה על סיבת הדבר למה הדבר כן שלמחר נוטלים ממנו ההארות, אבל מלבד התשובה הזאת עדיין לא תרצנו תמיהת החכם שמה הועילו המצוות של ליל פסח, ועל זה אמר 'ואף אתה אמר לו', שחזק ממה שכתוב בתורה תוסיף לו עוד ותאמר לו 'כהלכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', והטעם בזה מבורא בגמרא (פסחים קט"ז) כדי שישאר טעם מצה בפיו, כן המצוות של ליל פסח הם בבחינה זו שע"י מה שמרגיש טעם המצוה בליל פסח ומגביהים אותו לדרגה זו, יש לו אח"כ חשק והתשוקה להגיע לדרגה זו ע"י עבודתו. והיינו כהלכות הפסח - כ"ף הדמיון, שהתשובה לשאלתו הוא שהדבר הוא בדוגמת הלכות הפסח, שישאר טעם המצוות שיהיה לו אח"כ חשק ותשוקה להגיע לדרגה זו ע"י עבודתו.

כל אחד חייב להקדיש מעט מזמנו כדי להשפיע, וכן כדי ללמוד עם אחר, ואין הוא רשאי לפטור את עצמו בטענה שהוא משיג יותר כשהוא לעצמו, וממילא הוא קודם לאחרים, כיון שאנו מוצאים (עירובין נד ע"ב) אצל רבי פרידא שלמד עם תלמידו ארבע מאות פעמים את אותו העניין, כיון שהתלמיד לא היה

בעל כשרון גדול, אף שהזמן שעסק בכך היה הכרחי לרבי פרידא לצורך לימודו הוא. ואת השכר הגדול ביותר קיבל על כך דווקא - כל דורו זכו לעולם הבא והוסיפו לחייו ארבע מאות שנה.

רואים אנו שחייבים להקדיש מעט זמן ללמוד עם אחר.

מתוך דברים שנשא מרן זצוק"ל בועידה השנתית של אגודת בארה"ב, תשכ"ו

יכול מראש חדש

דיבור השי"ת כמעשה מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאל, מאי קא סלקא דעתך שנתחיל לספר ביציאת מצרים מראש חדש, כאשר היינו עדיין משועבדים במצרים. ותירך, שמכיון שבראש חדש נאמר לנו 'ועברתי בארץ מצרים והכיתי כל בכור', והבטחת הקב"ה לטובה הן לא תשוב אחור, הרי היא כאילו כבר באה ואין להסתפק בזה, וכבר אפשר לספר ביציאת מצרים!

ומצינו יסוד זה גם לדינא, שישראל זכו בארץ ישראל כבר משעת הבטחתה (עיי' ירושלמי חלה פ"ב ה"א, ב"ב ק"ט ע"א, ועבודה זרה נ"ג ע"ב). ומי שמסתפק ביסוד זה הריהו מקטני אמונה, שמראה בעצמו כאילו אינו מאמין ח"ו בהבטחת השי"ת. ובסיפור יציאת מצרים, שמטרתו להשריש אמונה, היה נכון וראוי להשריש גם יסוד זה, ולפיכך היה ראוי להתחיל לספר ביציאת מצרים מראש חדש, אלא שגזרת הכתוב היא לספר בליל ט"ו: "תלמוד לומר ביום ההוא", מפני שהוא היום בו כל העולם ראו ושמעו, ובו נעשה קידוש שם שמים לעין כל.

ובתב: ומטעם זה נראה שאינו נכון מה ששמעתי, שמשא רבינו שיכר הלוחות רק כאשר ראה בעיניו העגל והמחולות, ולא שיכרם בשמעו מפי הקב"ה כי שיחת העם, משום שראיה גדולה יותר משמיעה, והתפעל ממנה יותר. אך אינו נראה, כי למרות שבעלמא ראה אמנם גדולה משמיעה, אבל הכא ששמע מפי הקב"ה ודאי נחשב אצלו כראיה ממש, ולא התפעל יותר מראיתו. ומה ששיכרן רק כשראה את העגל והמחולות

"ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו". מה נשתנה זה מזה. למדנו מכאן שכרה הנשגב של נשיאה בעול. החמור נשא משאותיהם של יוצאי מצרים בבית הים, "ויט שכמו לסבול", ועבור נשיאה בעול לזולת מקבלים מתנה של קדושה. ואילו הכלב, אכן עשה מעשה נאה שנצר את לשונו בליל יציאת מצרים, אבל ב"שב ואל תעשה" בהימנעות מלנבוח, ועל כך "נתכבד" בפרס של "טריפה" להשיב את רעבונו ותו לא. אכן ראוי לתת לו שכרו בעין יפה, אבל רק הנושא בעול עם חבירו הוא זה שזוכה להדבק בקדושה כפי מדרגתו.

רבי יוסף חיים זוננפלד

ברכוש גדול חז"ל מגלים לנו בשכר מה זכה החמור להכלל במצוות פטר חמור, כשיצאו בני ישראל עם הרכוש הגדול שהובטח להם היו זקוקים לחמורים רבים שישאו עבורם את אוצרות המצריים, ובשכר זאת נצטוו במצות פטר חמור. עוד הורונו בחז"ל בשכר מה זכה הכלב להתכבד בכל הנבילות והטריפות שנודמנו לעם ישראל, כפי שנאמר "לכלב תשליכון אותו", בשכר הנהגה טובה שנהגו במצרים "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". רואים אנו כי שני בעלי חיים ראויים היו לקבל שכר עבור התנהגות נאה, הכלב והחמור, ומתבקש איפוא הסבר מדוע שכרו של החמור הוא בתוספת קדושה, לפדותו בשב, כמו שנאמר "כל פטר רחם לי הוא ופטר חמור תפדה בשב", ואילו הכלב נתכבד בבשר הטריפה שמשליכים לו, כמו שנאמר

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. כלל אמרו חז"ל בסיפור יציאת מצרים, שיהא נזכר בו גנות ושבח לפי הסדר הזה, מתחיל בגנות ומסיים בשבח. מהי הגנות? נחלקו בדבר רב ושמואל¹. לדעת רב יש להתחיל את סיפור יציאת מצרים בגנות של אבותינו הראשונים שהיו עובדי עבודה זרה, ולומר: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" וכו'. ולדעת שמואל הגנות - זה הסיפור על אבותינו שהיו עבדים, ואומרים "עבדים היינו לפרעה" וכו'.

ולמה אמרו שיש להתחיל את סיפור יציאת מצרים בגנות? כתב המאירי²: הטעם שמתחיל בגנות, "עבדים היינו" כדי שיגיע ממנו לכבוד שחרורו. כלומר מתוך שיכיר בגנות שבעבודת תגדל החירות בעיניו.

המהרש"א³ תפס בזה טעם מוסרי ואמר כשאדם מגיע לשעה של שמחה, דעתו רחבה עליו, על כן מן הראוי שיזכור גם ימי רעתו, שלא תזוח דעתו, ועל ידי כך יתעורר להגדיל תורתו לכבוד ולהוסיף לשבח. דעה זו נסדר לה בפרשת ביכורים. שעת הבאת ביכורים, שעת שמחה היא לאדם, שנאמר⁴: "ושמחת בכל הטוב". וציותה התורה להודות לה'. ומה יאמר בהודאתו? הודיעה התורה את הנוסח, שמתחיל בגנות ומסיים בשבח; מתחיל ב"ארמי אוכד אבי" ומסיים בשבח, "ויביאנו אל המקום הזה". זו הפרשה שהיתה בית אב למשנתנו. כיוצא בזה מציינו בשמחה אחרת, בשמחת בית השואבה⁵. כשהיו ישראל באים למקדש לשמחת בית השואבה, היו אומרים דברי הודיה להקב"ה. ומה היו אומרים? כך אומרת המשנה⁶: "היו הופכים פניהם לצד העזרה וההיכל ואומרים: אבותינו שהיו במקום הזה (= בבית ראשון) אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, והמה משתחיים קדמה לשמש", כלומר: אבותינו היו כופרים ולא היו מכוונים פניהם אל היכל ה' אלא את אחוריהם ואנו ליה-ענינו, ועינינו ליה-ה.

16) שכלי הלקט פירוש ל' גמ' א' הבטחת הגאולה²⁰⁸ שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו נר"י²⁰⁷: בין הבתרים כשהראה לו השעבוד והגלויות היא אותה ההבטחה שעמדה לאבותינו במצרים ובבבל ובמדי ובין, והיא העומדת לנו באדום²⁰⁹. שאז²¹⁰ הראה לו כל הגלויות, וכן הוא מפורש בבראשית רבא²¹¹: "אימה" זו בבל, "חשיכה" זו מדי, "גדולה" זו יון, "נופלת עליו" (בראשית טו יב) זו אדום. וכשם שהראה לו השעבוד כן הראה לו הגאולה, כמו שפירשנו למעלה²¹²: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" על כולן הוא אומר כו.

Darkness to Destiny (17)

And it is this that has stood by our fathers and by us — והיא שעמדו

An Eternal Promise

What is the pronoun *this* referring to?

In the previous paragraph, we thank Hashem for keeping His promise to deliver the Jewish People from Egypt. The Midrash⁸¹ tells us that at the time Avraham was told that his descendants would be enslaved in Egypt, he was also shown the four exiles that they would subsequently experience in the course of their history: Babylon, Persia, Greece, and Rome. The reason for this is because the exile in Egypt represents the root exile experience for the Jewish People, of which subsequent exiles are considered branches.⁸² This being the case, it is also true that the Exodus from Egypt contains within it the potential for redemption from all subsequent exiles.

It is for this reason we say in the blessing that follows the *Shema* in the evenings that Hashem took us out of Egypt — *into everlasting freedom*. This does not mean that our departure from Egypt heralded a state of uninterrupted freedom, for as we know we have been exiled numerous times since!

Rather, the redemption from Egypt is considered *ultimate freedom*, for it contains within it the potential for redemption from all subsequent exiles.

Hashem's promise to deliver us from Egypt is thus ultimately a promise of deliverance from our enemies throughout the ages. And hence we say *and it is this* — i.e., this promise mentioned above — *which has stood by our fathers and by us*.⁸³

81 Bereishis Rabbah 44:17

82 The Chida notes that this relationship between the exile in Egypt and the subsequent exiles is alluded to in the opening verse of *Chumash Shemos*: "And these are the names of the children of Israel who are coming (הבאים) to Egypt." The four letters of the word באים represent the four exiles that Israel was later to experience: ב — Bavel (Babylon), א — Edom (Rome), י — Yavan (Greece), and מ — Madai (Persia). All of these were contained within this primary exile experience.

83 *Shibolei Haleket*

ארמי חונן אני. ראוי להחזיק מדוע מוכרחים מה שנקט לכן לעשות יעקב אבינו במצות קיבוץ ולא בשאר מזה. וגם מה ש"ך לזה וירד מצרים, ונראה שהמורה הקדושה נחש לנפח עיני האדם אשר כל ימי חלדו יסבבוהו מלאות שנות. ואין לך אדם שאין לו שעות דמיון ושעות מרווחות. והאיש כגון יאכיל ויבין כי כל מקרי הזמן כמנהגים עליו הכל הוא לעונם מלפני הקב"ה להשיב אחריתו. ויקבל הכל כסדר פנים יפות. והנה יעקב אבינו עברו עליו זרות רבות שבה מעט לבית לכן וגם כש לא הונה לו. כי לכן הכבד עליו עולו הקשה וימרו חייו. עד כי מרוב אהר נהמה דרכי מה' (כמיש חז"ל במדרש קבלת ע"ז) ונענש בגלל זה נמכרה יוכף שנסחר ממנו שנים רבות כמיש הפייטן ב"ה. ומזה נהגלגל הדבר וירד יעקב אבינו למצרים. והנה ראוי כי בכל החלואה של יעקב היתה כוונת הקב"ה לטובתו ולהלאתו א"כ. ומעשה אבות סימן לבנים. בכל זרות האדם הן להיטיבו באחריותו. כדרכי שבחא יח"ש להשיב לכוואיו. וכן לפעמים יפסה השי"ת את האדם לזרע נשקט טענות הרבה. וידעל פן עיני יח' טרוד ונכוד מעטות יח"ש ולא יישר נעימו לקבלן. אך גם נזה לר"ך שלא יח' כפוי טובה ח'ו. וכשיקבל השקט סבך ידע כי לנחמו ולנאותו נחט לו. וידע לסיח טובר השי"ת. כעל זדקה ורע חבד לגני אדם. ולא להיות ח"ז טרוד כהגלי הזמן מפני עמו.

וישנה יולדו ומשפישו. והנה לכן הרשע חשב רק להטריד את אבינו יעקב ולהמרות רוחו כדי שיכעס בשפחו ח"ז נגד פני עליון. לבעט טובתו של מקום. שיחשבו שנתן לו הקב"ה עושר ונכסים למען כעידו מעבודתו אך אבינו יעקב בראותו כי ע"י תחבולת לכן מה שהזיק לו מרדו מפיו הכמעט נסגרה דרכי מה'. נאסתר ע"ז אבינו הקדוש ונדה משניו לבל יחטוינו עוד. ולכן בעת ש"רו יאכלו לר"ך זבח חלב ודבש והיו מושפטים בכל טוב מתגד שמים ומסרי הארץ הביאו כבודים כספים והתחננו כי כל השפחה פזרה לא תביא ח"ו מחשבה זרה בלב ישראל. כי רב השפט והפירות הזמניות יעידו את האדם מעטותו יח"ש. רק יסאכ כי בואל חשב רק לכן הארמי חונן אני שאל תחטולנו להניח

נסדודחו ולאחיו לגרש את יעקב מהסחפת נחלת ה'. עד כי בהגלגל הדבר שידר מצרים כ"ל. אך פליט להודות ולשנה את ה' שבחא ראיתו אל ארץ חמדה. וישעו הקוב לא ימנעו מעבוד את כש"י בלב טהור. כה אמרו אז. וכן יאכט כש"י לע"ל ככל טוב ונשכחה על כל הקוב. ונודה חסדו.

19
ש"כ
פ"כ
קב"ה

בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכו'

הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ט' ה"ב) מביא "ובמצרים נצטוה עמרם במצוות יתירות" ותמה הכסף משנה (שם) דאינו יודע מקור מחז"ל לדברי הרמב"ם הנ"ל, המב"ש חיות והגאון הרנוצ'ובר מבארים דהנה הגמ' (סוטה י"ב) מביאה: "עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה (ב' כ"ב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" אמר לשוא אנו עמלין וגירש את אשתו. עמדו כולן וגירשו את נשותיהן אמרה לו בתו, אבא קשה גזירתך יותר משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה בעוה"ז ולעוה"ב, פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת. שנאמר (איוב כ"ב) "ותגזר אומר ויקם לך", עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן, ויקח ויחזור מיבעי ליה. אי"ר יהודה בר זבינא שעשה לו מעשה ליקוחין" ומכאן משמע כדברי הרמב"ם. שעמרם נצטווה על מצוות כגון קדושין וגירושין וזאת למרות שקודם מתן תורה לא היו צריכין לא ליקוחין ולא גירושין כפי שמביא הרמב"ם (הלכות אישות

(ו) וירעו אתנו המצרים. משה שלח למלך אדום: "וירעו לנו המצרים" (במד' כ'), ולמה נא' כאן "וירעו אתנו"? י"מ שהכונה כאן "וירעו אתנו", שעשו אותנו ל"רעים". והכונה היא, שהמצרים הצדיקו לפני העולם את זר מעשיהם להפוך "בני מלכים" (שפרעה בעצמו הזמין אותם לבוא לארצו וש' מבניהם [יוסף] הציל אותה מרעב של כליה), לעבדי עולם ולענות אותם בסבלותם. — בזה, שב"י "בוגדים" המה וחושבים מזימות, איך לרשת את הארץ (אשר אירחה וכלכלה אותם בימי הרעב) ולגרש משם את התושבים העקריים: "פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ" (המצרים יהיו מוכרחים לעזוב את הארץ, ע' ברש"י שמות א'): "וירעו אותנו — עשו אותנו לרעים בעיני העולם, כדי להצדיק את הויענונו". אבל כששלח משה את דבריו למלך אדום לא הי' צורך להכחיש את ה"בגידה" של ישראל במצרים, אחרי שלא כבשו את מצרים אחרי שנחלשה ע"י המכות במצרים ועל הים, אלא יצאו (משעבוד לגאולה) אל

פרק א' ה"א) דקודם מתן תורה היה אדם פוגש אשה בשוק רצה הוא והיא היה בועלה, משניתנה תורה נצטוו על הקידושין ולקוחין ואלו מצוות עשה של תורה הם וכו' ולפיכך לומדים אנו שעמרם נצטווה במצוות יתירות. (וראה את דברי רש"י בראשית מ"ח ט' ד"ה "בזה" אך יש ליישב).

20
הא"ר שפ"ל

המדבר ומשם אל ארץ אבותיו ולפיכך אמר: "וירעו לנו המצרים".

(21) Rav Schacter on
Parsha Volume 2

PARSHAS SHEMOS

MAKKAS BECHOROS

ואמרת אל פרעה כה אמר ד' בני בכורי ישראל ואמר אליך שלח את בני ועבדני ותמאן לשלוח הנה אנכי הורג את בנק בכורי.
You shall say to Pharaoh, "So said Hashem: My firstborn son is Israel. So I say to you, Send out My son that he may serve Me. But if you refuse to send him out, behold, I shall kill your firstborn son." (Shemos 4:22-23)

HASHEM ASKED MOSHE to deliver this message to him. Pharaoh at the very outset of His communication to him. Why was it necessary to warn Pharaoh about the final *makkah* at this early juncture, before mentioning any of the other *makkos*?

The centrality of *makkas bechoros* is apparent in a halachic context as well. Although the twice-daily *mitzvah* of *zechiras Mitzrayim*, fulfilled by merely reciting the last *passuk* in *kri'as Shema* (in contrast to the *mitzvah* of *sippur yetzi'as Mitzrayim*, which we fulfill on Pesach night), the *Yerushalmi* (Berachos 1:6) adds an additional dimension. *Lechatchilah* (optimally), one should supplement the *zechirah* by mentioning two other events - *makkas bechoros* and *kri'as Yam Suf*. That is why we make note of these *missim* in the *berachah* of *Ga'al Yisrael* that we recite immediately after *kri'as Shema* in both *Shacharis* and *Ma'ariv*.

[This is the practice that should be followed when *kri'as Shema* is not recited in the context of *birchos kri'as Shema* as well. When one davens *Ma'ariv* early and repeats *kri'as Shema* after *tzeis hakochovim*, aside from repeating the three *parshiyos* of *Shema*, one should also make reference to *makkas bechoros* and *kri'as Yam Suf*.]

Apparently, the complete experience of *yetzi'as Mitzrayim* includes the elements of *makkas bechoros* and *kri'as Yam Suf*. Why was *makkas bechoros* singled out from among the other *makkos*, such that a twice-daily mentioning of this *makkah* is necessary for the optimal fulfillment of *zechiras yetzi'as Mitzrayim*?

A further distinction between *makkas bechoros* and the other *makkos* is noteworthy. While there are several *mitzvos* that serve as a *zecher* to *makkas bechoros* - such as *pidyon haben*, *pidyon peter chamor*, and *bechor beheimah tehorah* - we do not have any *mitzvos* that relate to the other *makkos* (see *Kedushas Levi*, *Shemos*, s.v. *lecha v'eshtachachah*).

The Brisker Rav (*Haggadah Shel Pesach MiBeis Levi*, 5743 ed., s.v. *ilu asah baheim shefatim*; *Chiddushei Rabbeinu HaGri"z mipi Hashemut'ah al HaTorah*, *Parshas Va'eira*, *siman* 48) points out that the primary function of *makkas bechoros* was distinct from that of the other *makkos*.

In general, the *makkos* served as a punishment to Pharaoh and the *Mitzri'im* for the *aveiros* they committed. The *makkos* were thus a fulfillment of the promise *Hashem* made in the *Bris Bein HaBesarim*, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי - "But also the nation that they will serve, I shall judge" (*Bereishis* 15:14), to which *Rashi* adds, "through the *eser makkos*." This is in line with the *passuk* that describes Moshe's role, ראה נתתי אליהם לפרעה - "See, I have made you a master over Pharaoh" (*Shemos* 7:1), whereby Moshe was appointed as a judge and ruler, to rule over Pharaoh with *makkos* and afflictions (*Rashi*).

Indeed, *Rashi* (*Shemos* 7:28) comments that the punishments in *Mitzrayim* were meted out according to each one's degree

of guilt in the enslavement of the Jewish People. Thus, the punishment began with Pharaoh; then the *makkah* affected his advisors, and then the general populace. Likewise, the *Mishnah* in *Eduyos* (2:10) lists the period of the *eser makkos*, along with the destruction of the generation of the *mabul* and the suffering of *resha'im* in *Gehinnom*, among various judgments that spanned twelve months. The *makkos* were classified as a punishment – not as an instrument through which to accomplish the exodus of the Jewish People.

There was a second key purpose of the *makkos*, highlighted by the *passuk*, למען שיתי אותותי אלה בקרבך ... וידעתם כי (Shemos 10:1-2). On the occasion of *yetzi'as Mitzrayim*, *HaKadosh Baruch Hu* demonstrated the truth of all of the *ikarei ha'emunah* to the Jewish People. He showed that He exists as an invisible power, that He is aware of worldly events, and that He has the ability to intervene by meting out *s'char va'onesh*, punishing the *resha'im* and rewarding the *tzaddikim*. Furthermore, *Hashem* confirmed that He alone possesses the ability to change the laws of nature. *Hashem* thereby verified that He is the Creator; otherwise, He would not have dominion over nature.

At this time, *Hashem* taught *Bnei Yisrael* the *ikar* of *ge'ulah* as well. The *yesod* of *bi'as haMashiach* is that *HaKadosh Baruch Hu* not only created the world, but that He has an ongoing involvement in it. He wants to see mankind ultimately fulfill its purpose in bringing the world to a proper resolution. At the time of *yetzi'as Mitzrayim*, *HaKadosh Baruch Hu* stepped in to punish Pharaoh and to redeem the Jewish People, and He will similarly lead the world to an ultimate *ge'ulah* in the times of *Mashiach*.

Through *Hashem's* direct intervention, we also learned the *ikarim* of *לישראל מול מולק ליער*, the idea that *Klal Yisrael* is not subservient to the dominion of the stars and constellations,

as well as the fact that *Klal Yisrael* is the *Am HaNivchar* (Chosen Nation). Finally, the *ikarim* of the truth of *nevu'ah*, the primacy of *nevu'as Moshe*, and *Torah min haShamayim* are predicated on *yetzi'as Mitzrayim* and *Ma'amad Har Sinai*. [See *Rav Schachter on the Haggadah*, pp. 92-94.]

However, as seen from Moshe's first message to Pharaoh cited earlier, ותמאן לשלוח הנה אנכי הורג את בן בכור, aside from retribution of the *Mitzri'im* and instruction of *Bnei Yisrael* in *ikarei ha'emunah*, there was an additional element in *makkas bechoros*. This *makkah* was intended as a means to force Pharaoh to free *Bnei Yisrael*. In other words, *Hashem* wanted *makkas bechoros* to be the *ma'aseh shichrur* (act of emancipation) of the Jewish People.

The need for such a measure may be evidenced by the three components of the *gezirah* of the *Bris Bein HaBesarim* – *יעירוס* (exile), *avadus* (servitude), and *inuy* (oppression): כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע שנה – "Know with certainty that your offspring shall be **strangers** in a land not their own, and they will **serve** them and they will **oppress** them for four hundred years" (*Bereishis* 15:13). Once the *makkos* began, the period of *inuy* already came to an end, and when *Bnei Yisrael* would leave *Mitzrayim*, the *galus* would automatically conclude. Nevertheless, *Bnei Yisrael* would still continue to have the legal status of *avadim* – slaves of the government. This would require an official declaration of freedom. An *eved* who escapes, or even one who was declared *hefker* (ownerless) by his master (according to *Rav*, *Gittin* 38b), still requires a formal, legal mechanism – receipt of a *shetar shichrur* (document of emancipation) – to terminate his status of *avadus*.

This was accomplished when Moshe's *nevu'ah* of *makkas bechoros* came to fruition at *chatzos*, at which point Pharaoh, himself a *bechor* and afraid for his life, freed the Jewish People. The *Midrash* (*Yalkut Shimoni*, *Tehillim* 872) says that Pharaoh announced, as an official governmental proclamation, that

• פסח על שום מה •

ומסמין לכן מקרא שכתוב (שיר השירים ה, ח) "אחות לנו קטנה", כי הגם שדביקות זו אינה רק משהו, מכל מקום "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף", ובנה הקב"ה יסוד כל הגאולה והתורה על זו הנקודה שפתחו בני ישראל, "ובאמת זה בא ללמד על הכלל כולו, אפילו בכל אדם בפרט, כשפותח משהו פתח והוא אצלו כחומה, יכול לבוא מזה לידי גאולה שלימה", וביותר הדברים נאמרים לאנשים פשוטים כערכנו בדור יתמי דיתמי, שהרבה

אנשים תמהים איך אפשר לצאת מן הגלות בכלל וכל אחד מן הגלות שלו בפרט, והתשובה לזה היא, שאף במצרים היו בני ישראל בשפל המצב, והיו "עירום ועריה" מן המצוות, ואעפ"כ לא ביקש מהם הקב"ה כי אם שיפתחו פתח דק וקטן כחודו של מחט ועי"ז זכו שנתרחב הפתח עד כפתחו של אולם, לכן צריך כל אחד לקבל על עצמו קבלה אחת טובה שיקיים מכאן ולהבא, ובכך הוא מכין כלי הראוי לקבל את האורות והשפעי".

איתא בתנא דבי אליהו (רבה, פרק כז) שבני ישראל ניצולו מגלות מצרים בזכות שתי מצוות, "אחת דם פסח ואחת דם מילה", וקשיא איך עלו דם הקרבן ודם המילה לריח ניחוח אשה לה, הלא היו שקועים במ"ט שערי טומאה וזבח רשעים תועבה, ומדוע נתרצה הקב"ה לקבל הקרבנות באהבה, ובביאור הענין מפרש ה'שפת אמת' (שבת הגדול, שנת תרס"א) בדרך האמת, שהקב"ה ביקש מבני ישראל

לפתוח פתח כחודו של מחט לעורר לבבם אליו יתב"ש והוא יגמור בעדם, לפיכך כאשר עשו כן בני ישראל זכו שפתח ה' לעומתם פתח כפתחו של אולם, וכמו שכתוב (שמות יב, כג) "ופסח ה' על הפתח" ופירש רש"י "ופסח - וחמל", כי אותו פתח משהו שפתחו בני ישראל היה חביב לפני הקב"ה, "וחמל על זה הפתח והרחיב והגדיל והרים זו הנקודה עד מעשה אבות, שקישר מעשה הבנים למעשה האבות",

TORAS MENACHEM

פסח מצה ומרור — Pesach, Matzah and Maror.

There are three general categories of food: a.) food that is required for normal development, or is vitally needed to sustain life; b.) food that is harmful, and must be excluded or even destroyed; and, c.) food that while not indispensable is a source of additional nourishment and pleasure.

These three categories are alluded to in the three special Pesach foods—Matzah, Maror and Pesach:

a.) Matzah is, of course, unleavened bread and "bread sustains a man's life" (Psalms 104:15). In a

broader sense, the term "bread" is used for a whole meal, and the entire daily diet (see Daniel 5:1; Rashi to Bereishis 31:54).

b.) Maror—in our context—signifies undesirable things which we need to perceive as bitter, and therefore reject.

c.) The Pesach sacrifice had to be eaten "al hasova," when filled to satisfaction (Rambam, Laws of Pesach Sacrifice 8:3). It came as a "dessert," a source of additional nourishment and pleasure. For this reason the Pesach had to be eaten sumptuously, "in a manner of royal festivity" (Rashbam to Pesachim 119b).

Based on the above, we can discern three types of spiritual "food" that need to be given to a child through the process of education:

a.) The first vital need of the child is to receive a daily ration of staple nourishment, that is, Torah and mitzvos, which are termed "bread," as the verse states, "Come and eat bread from My bread" (Proverbs 9:5). The verse alludes to two "breads"—the Written

Furthermore, one should be careful that the learning of Torah and the observance of the mitzvos are humble and flat, like Matzah, without any trace of chametz (leaven) that causes the dough to arrogantly rise, expand, and swell (Likutei Torah, Tzav 13c).

b.) At the same time, it is necessary to protect the child against undesirable (bitter) influences from outside—alluded to by the Maror—through discipline and rebuke. But just as nowadays the obligation to eat Maror does not have the same legal force as in Temple times (it is now a Rabbinic and not a Biblical obligation), so too, the contemporary approach to discipline should be softer than in the past. Matzah, by contrast, remains a full Biblical requirement to this day, exactly as it was in Temple times, which teaches us that we should continue with full force to offer positive reinforcement to our children in their "staple diet" of Torah and mitzvos.

c.) If we follow these guidelines in the education of our children (and ourselves) step by step, we will become "satiated" with Torah and mitzvos, such that the holiness in the heart of every Jew will come to the surface, engendering a total commitment to God. Then we will learn Torah with even greater dedica-

tion and observe the mitzvos with every possible enhancement, doing it all with true joy ("in a manner of royal festivity") as reflected in the Pesach sacrifice.

(communal letter, 11th of Nissan 5737)

(23)
Butnick-Libavitch
rebbe

תשעה מי יודע וכו' תשעה ירחי לידה. וקשה, הלא דבר זה הוא בכל מין האנושי, ובמה נפלינו משאר אומות העולם, הלא גם הם יודעים זאת? וכתב הגאון הצדיק רבי יצחק אהרן מוויילקאמיר זצ"ל בספר מנחת אהרן, כי גם בזה כוחנו יפה וערכנו נעלה יותר מכל אומות העולם, וכמו שאמרו חז"ל (נדה ל"ע"ב) כשהתינוק במעי אמו נר דלוק על ראשו וכו', ומלמדין אותו כל התורה כולה וגו', וזה למען יקלוט בקרבו קדושת התורה. ואף שמשכח אחר כך, נוח אחר כך להחזירה, כמו מים שנתבשלו, אשר אף שנצטננו נקל יותר לחממם. וביומא (פב ע"ב) בהאי עוברת שהריחה וכו' נפיק מינה ר' יוחנן וקרי רבי עליו "בטרם אצרך בבטן ידעתך" (ירמיהו א, ה) [ועיי' בספר בית יצחק פרשת אחרי מה שכתב בזה בשם הגאון ר"י סלאנטר זצ"ל]. מבואר מזה אשר זרע קודש מבני ישראל גם בהיותם בבטן אמם חופפת עליהם קדושת התורה, ונרשמת בכח נפשם, למען תהיה נקל להם אחר כך בכח היגיעה להוציאה מכח אל הפועל, וכמ"ש (מגילה ו ע"ב) "יגעתי ומצאתי תאמן", רצה לומר ומצאת מה שנאבד מאתך [והוא שאנו אומרים בתפילה "השיבנו אבינו לתורתך", כי על דבר האבוד שייך לשון השבה, והתורה למדה בבטן אמו ונאבדה ממנו אחר כך. והעבודה בבית המקדש בעוונותינו הרבים נתרחקנו מארצנו, ומקום מקדשנו סגור בפנינו גם בארץ הקודש, לכן אומרים "וקרבנו מלכנו לעבודתך"]]. ועל כן "תשעה ירחי לידה אני יודע", ולא אומות העולם.